

Стратегії фінансування повоєнної відбудови: виклики та перспективи для України

Шевченко Світлана Олексіївна¹, Кукурудз Оксана Михайлівна²

Опубліковано	Секція	УДК
19.02.2024	Економіка	338.245.8

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10678026>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена дослідженню того, як фінансувати післявоєнну відбудову. Післявоєнне розширення України – це складний процес, який охоплює багато сфер суспільного життя та державного управління, спрямованих на покращення якості життя громадян і розвиток громад. Сьогодні ця процедура має відбуватися паралельно з виконанням міжнародних зобов'язань та створенням правової інфраструктури. Повернення в країні рівня, який є прийнятним і вищим за довоєнний рівень, а також створення демократичної та конкурентоспроможної України вимагатимуть масштабних реформ і перетворень. Метою цієї статті є дослідити методи фінансування післявоєнної відбудови: перешкоди та можливі шляхи вирішення для України. Формально підготовка післявоєнної відбудови України, яка розпочалася майже одночасно з військовою агресією, наближається до завершального етапу. На відміну від подібних проєктів післявоєнної відбудови, Україна набула досвіду у впровадженні реформ, спрямованих на покращення інвестиційного процесу, особливо у таких стратегічних секторах, як альтернативна енергетика, сільське господарство, переробна промисловість та інформаційно-комунікаційні технології.

Реструктуризація економіки за міжнародної підтримки може сприяти модернізації виробничих потужностей та повній реструктуризації секторів економіки шляхом збільшення виробництва інноваційних продуктів і послуг з високою доданою вартістю та інтеграції українських виробників у глобальні ланцюги поставок.

Якщо проєкти післявоєнної відбудови України будуть належним чином профінансовані та реалізовані відповідно до правил прозорості, підзвітності, ефективності та антикорупційних ризиків, сучасна економіка може бути інноваційно перебудована за 10–12 років. Диверсифікуючи джерела інвестицій для реконструкції та консультиуючись з досвідченими іноземними партнерами, можна стати на шлях структурних перетворень та розвитку людського капіталу, орієнтований на людину.

Проєктне фінансування має великий потенціал для сприяння відновленню економіки України і може стати інструментом фінансування розвитку в усіх секторах економіки. Тому ми вважаємо, що роль проєктного фінансування у післявоєнній відбудові потребує подальшого дослідження.

¹ кандидат економічних наук, доцент, Державний торговельно-економічний університет, 02156, Україна, м. Київ, вул. Кіото, 19, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5684-4534>

² кандидат економічних наук, доцент, Державний торговельно-економічний університет, 02156, Україна, м. Київ, вул. Кіото, 19, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9158-355X>

Ключові слова: стратегія, реконструкція, фінансування, економіка, повоєнна відбудова.

Post-war reconstruction financing strategies: challenges and prospects for Ukraine

Annotation. The article is devoted to the study of how to finance post-war reconstruction. The post-war expansion of Ukraine is a complex process that covers many spheres of public life and public administration aimed at improving the quality of life of citizens and community development. Today, this procedure should take place in parallel with the fulfillment of international obligations and the creation of a legal infrastructure. The return to the state level, which is accepted and higher than the pre-war level, as well as the creation of a democratic and competitive Ukraine, requires large-scale reforms and transformations. The purpose of this article is to study the methods of financing post-war reconstruction: obstacles and opportunities for solutions for Ukraine. The formal and legal preparation of the post-war reconstruction of Ukraine, which began almost simultaneously with the military aggression, is approaching its final stage. Unlike similar projects after completion of construction, Ukraine has found experience in implementing reforms aimed at improving the investment process, especially in strategic sectors such as alternative energy, agriculture, manufacturing and ICT.

Restructuring the economy with international support can contribute to the modernization of production capacities and the complete restructuring of economic sectors by increasing the production of innovative products and services with high added value and the integration of Ukrainian manufacturers into global supply chains.

If Ukraine's post-war reconstruction projects are properly financed and implemented in accordance with the rules of transparency, accountability, efficiency and anti-corruption risks, the modern economy can be innovatively rebuilt in 10–12 years. By diversifying sources of investment for reconstruction and consulting with experienced foreign partners, one can embark on the path of structural transformations and development of human capital, focused on people.

Project financing has great potential for promoting the recovery of Ukraine's economy and can become a tool for financing development in all sectors of the economy. Therefore, we believe that the role of project financing in post-war reconstruction needs further research.

Keywords: strategy, reconstruction, financing, economy, post-war reconstruction.

Вступ

Повоєнний розвиток України – це багатоплановий процес, який поєднує заходи в усіх сферах суспільного життя та державного управління, спрямовані на підвищення якості життя людей і розвиток громад. Сьогодні цей процес має відбуватися одночасно з виконанням міжнародних зобов'язань та розвитком економічної, соціальної та правової бази. Повернення країни до прийняттого рівня, що дорівнює або перевищує довоєнний рівень, і побудова демократичної та конкурентоспроможної України вимагатиме глибоких реформ і трансформації. Головною метою є створення незалежної демократичної України, яка гарантує високий рівень життя громадян, захищає їхні права та підвищує конкурентоспроможність на національному та міжнародному рівнях.

Проблеми й окремі питання повоєнної відбудови розкриті в багатьох публікаціях таких вітчизняних науковців, як Л. Ваганова та О. Мантур-Чубата [16], О. Ткаченко [13], Т. Буй [11], Т. Писаренко та Т. Куранда [8].

О. Охріменко та Р. Попов указують на те, що важливими елементами відновлення країни є залучення іноземного фінансування у різних форматах; економічні реформи; сприяння відновленню роботи приватного бізнесу [7].

До прикладу, К. Гнедіна та А. Сорока визначають проблеми та перспективи декарбонізації економіки як необхідної передумови забезпечення кліматично нейтрального майбутнього [1].

М. Трещов зазначає, що показники соціально-економічного становища за останні роки засвідчили критичну необхідність в посиленні фінансової підтримки з боку країн-партнерів і міжнародних фінансових установ [10].

М. Кизим та В. Хаустова дослідили успішні практики та кейси фінансового забезпечення відбудови критичної інфраструктури в країнах світу, які свого часу постраждали від збройних конфліктів і активних бойових дій [12].

І. Новікова та інші присвятили свою працю актуальним питанням відновлення української економіки через аналіз ключових аспектів повоєнної реконструкції, трансформаційних елементів страхового сектору та дослідження його потенціалу як засобу подальшого відродження економічного сектору [3].

А. Магомедов аналізує стратегічні документи, розроблені з метою післявоєнної відбудови України, а також наявні теоретичні підходи та моделі фінансування, оцінку поточного стану фінансових ресурсів України [5; 6].

Л. Козловська та інші оцінюють перспективи якісної трансформації економіки освіти України під час повоєнного відновлення [14].

Відповідно, *метою цієї статті* є дослідження стратегій фінансування повоєнної відбудови: виклики та перспективи для України.

Матеріали та методи. Методологічним базисом дослідження стали науково-емпіричні методи збирання й порівняння інформації, за допомогою яких було визначено сутність системи ризик-менеджменту та окреслено основні принципи роботи ризик-менеджменту в діяльності господарських суб'єктів. За допомогою методу комплексного аналізу було визначено сучасні виклики, які постають в діяльності ризик-менеджменту. Методом синтезу й узагальнення було визначено стан розвитку ризик-менеджменту в Україні. Теоретичною основою статті є праці вітчизняних науковців.

Результати

Повоєнне відновлення України пов'язане не лише з відновленням зруйнованої інфраструктури, реконструкцією матеріальних активів та їх ефективним включенням в економічне відтворення, а й з якісними змінами в моделі економічного життя, оновленням інституцій і економічних структур, що дасть змогу Україні утвердити свій органічний характер як компонента високоефективної та інклюзивної конкурентної економіки сучасної Європи.

Таке бачення реконструкції потребує суттєвих змін в економіці освіти та науки, подолання тієї моделі освітніх, соціальних, підприємницьких і міждержавних відносин, що склалася в довоєнній Україні та стала органічною частиною економіки бідності в дуже багатому на ресурси середовищі [16].

Ефективний і сталий розвиток інфраструктури – запорука економічної стабільності країни та здатності ефективно протистояти агресорам під час війни. Одним із головних завдань України є посилення економічних процесів на територіях, де не відбуваються бойові дії.

Звісно, держава має забезпечувати відновлення та підтримання стратегічної інфраструктури, а місцева влада – клопотати про відновлення соціальних об'єктів, оскільки місцеві жителі краще розуміють, які об'єкти потрібно відновлювати насамперед. Природно, необхідно визначити джерела фінансування для відновлення інфраструктури стратегічних об'єктів.

Теоретичні підходи до фінансування повоєнного відновлення можна розподілити на кілька основних категорій. До першої категорії належать традиційні методи, такі як

державне фінансування за рахунок бюджетних асигнувань та міжнародних позик. Ці методи часто використовуються для відновлення базової інфраструктури та надання основних соціальних послуг. Друга категорія охоплює інноваційні фінансові інструменти, як-от облігації, державно-приватне партнерство та фонди розвитку. Міжнародний досвід засвідчує, що успішне післявоєнне відновлення залежить від поєднання різних фінансових інструментів і підходів. Наприклад, після Другої світової війни ключовим елементом відновлення Західної Європи став план Маршалла, що поєднував значні американські інвестиції з ефективними місцевими стратегіями реконструкції.

Сьогодні залучення значних інвестиційних коштів має вирішальне значення для досягнення поставлених економічних цілей.

Ключові ініціативи та програмні рішення в рамках проекту стратегічного бачення повоєнної відбудови України мають бути зосереджені на таких напрямках (рис. 1).

Рис. 1. Основні сфери проекту стратегічного бачення повоєнної відбудови України

Джерело: власна розробка авторів.

Відомо, що від 4 до 7 мільйонів українських громадян емігрували. За даними Міністерства економіки, у найближче десятиліття ринок праці потребуватиме 4,5 мільйона працівників. Цю робочу силу необхідно залучити, щоби забезпечити економічне зростання щонайменше 7% на рік. Уряд України стверджує, що втрата половини з семи мільйонів українців, які проживають нині за кордоном, призведе до втрати ВВП у розмірі близько 120 мільярдів доларів США протягом наступного десятиліття. Очевидно, що підвищення готовності населення до повернення має вирішальне значення для подальшого розвитку України впродовж наступного десятиліття [5].

Україна у співпраці зі своїми міжнародними союзниками визначила три джерела фінансування реконструкції: міжнародні фінансові інституції, приватні інвестиційні фонди, російські державні активи, депоновані в західних міжнародних депозитаріях

Euroclear і Clearstream, та інші заморожені фінансові установи. Відомо, що близько 300 мільярдів доларів США з активів російської федерації перебувають на території країн, що підтримують Україну, і можуть бути використані для фінансування процесу відновлення [3].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) також відіграє важливу роль у фінансовій підтримці України, надаючи кредити та консультативну допомогу; за даними МВФ, зростання ВВП України в 2024 році очікується в межах 1–3%, що є позитивним сигналом для відновлення економіки. За даними Світового банку, станом на 1 жовтня 2023 року було виділено понад 28 мільярдів доларів США, що підтверджує значну підтримку внутрішніх фінансових ресурсів та їх ефективне використання. Отже, Україна бере активну участь у відновленні економіки за рахунок внутрішнього та зовнішнього фінансування. Міжнародна підтримка, зокрема з боку США, Великої Британії, МВФ та ЄС, допомогла стабілізувати фінансове становище країни, а внутрішні фінансові ресурси довели свою ефективність у відновленні економічної стабільності [17].

Так, потенційними джерелами фінансування повоєнного відновлення України є гранти, державна допомога у вигляді кредитних ліній, якими можуть керувати спеціалізовані агенції, як-от USAID (США) та SIDA (Швеція), міжнародні фінансові інституції, як-от Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), та приватні інвестиції, а також репарації. Механізм відшкодування збитків будується відповідно до Міжнародної угоди про відшкодування збитків (IAR), що передбачає згоду сторін, які її підписали, на виявлення, заморожування та конфіскацію російських активів із подальшим переказом їх до фонду відшкодування збитків. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію L.6/2022 «Сприяння полегшенню тягаря і відшкодуванню шкоди у зв'язку з агресією проти України», в якій рекомендувала державам-членам спільно з Україною створити окремий механізм відшкодування шкоди на основі реєстру втрат, збір даних для якого триває на цей час [7].

Наразі кредити від світових фінансових інститутів є важливим джерелом підтримки України, особливо для задоволення нагальних потреб, таких як відновлення енергетичних і транспортних мереж. Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Фінансова корпорація США та МФК уже продемонстрували готовність співпрацювати з приватним сектором України. Багато з цих установ уже визначили конкретні механізми та бюджети на наступний 2024 рік для цих цілей. ЄБРР є однією з провідних інвестиційних інституцій України: до 1 травня 2023 року загальний внесок банку у фінансування 530 українських проєктів становив 18,5 мільярда євро. Тим часом Світовий банк створив фонд обсягом понад 20 млрд дол. включно із зобов'язаннями та гарантіями донорів, щоби допомогти Україні подолати негативні наслідки війни для її громадян та економіки. З них понад 17 млрд доларів США вже виділено на підтримку України. Важливою підтримкою є також внески Міжнародного валютного фонду (МВФ) [5].

Для того, щоб оптимізувати фіскальні механізми та стратегії, які можуть сприяти більш ефективному та сталому економічному відновленню в Україні, необхідно зосередити увагу на кількох ключових аспектах. По-перше, важливо підвищити прозорість та ефективність використання фінансових ресурсів. Цього можна досягти шляхом запровадження чітких механізмів моніторингу та звітності для забезпечення прозорого й цільового використання коштів і мінімізації ризиків корупції та неефективного розподілу ресурсів. Важливо також залучити приватний сектор і міжнародних інвесторів до процесу відновлення. Це можна зробити внаслідок створення інвестиційного клімату, забезпечення правової та економічної стабільності, а також створення привабливих умов для інвесторів, таких як податкові пільги та гарантії.

Не менш важливо розробити й реалізувати цільові програми та проекти з відновлення ключових секторів економіки, таких як інфраструктура, енергетика, сільське господарство та IT-сектор. Ці програми мають бути добре сплановані та орієнтовані на довгостроковий розвиток. Крім того, важливо зосередитися на розвитку людського капіталу, зокрема освіту та професійну підготовку, які готують робочу силу до сучасних вимог ринку праці та сприяють створенню нових робочих місць. Розвиток людського капіталу є ключовим елементом забезпечення сталого економічного відновлення в Україні. Важливо зосередитися на підвищенні якості освіти та професійно-технічної підготовки для задоволення потреб сучасного ринку праці. Це передбачає інвестиції в навчальні програми, які сприяють розвитку навичок у сферах, що мають вирішальне значення для відновлення економіки, таких як цифрові технології, інженерія, екологія та підприємництво. Важливо також сприяти навчанню впродовж життя, аби працівники могли адаптуватися до змін на ринку праці та забезпечити свою конкурентоспроможність.

Підтримка ініціатив, спрямованих на залучення молоді та жінок до робочої сили, також має важливе значення для розвитку людського потенціалу країни. Нарешті, важливою є координація між усіма зацікавленими сторонами, включно з урядом, місцевими органами влади, бізнесом та організаціями громадянського суспільства. Координація між усіма зацікавленими сторонами має важливе значення для успішного відновлення. Уряд, місцеві органи влади, бізнес та організації громадянського суспільства повинні працювати разом, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів і реалізацію проектів з відновлення. Важливо створити платформи для діалогу та співпраці, щоби забезпечити обмін думками, координацію зусиль і вирішення конфліктів інтересів. Необхідно також забезпечити участь та підтримку громадськості в процесі відновлення з метою підвищення соціальної згуртованості та зміцнення демократичних інститутів.

Оцінюючи поточний стан фінансових ресурсів України для післявоєнної відбудови, важливо враховувати різні джерела фінансування, зокрема міжнародну допомогу. Варто зазначити, що США та Велика Британія відіграли важливу роль у цьому процесі. Зокрема, США оголосили про надання Україні пакету допомоги на суму близько 61 мільярда доларів США, який включає як військову, так і економічну допомогу. Метою цієї допомоги є не лише надання негайної фінансової допомоги, а й сприяння довгостроковому відновленню української економіки. Велика Британія також взяла на себе провідну роль у підтримці України, надавши понад 1,3 млрд фунтів стерлінгів військової та гуманітарної допомоги. Ці кошти спрямовані на підтримку ключових секторів економіки та відновлення інфраструктури [5].

Станом на червень 2023 року не існувало єдиного національного плану відбудови України, розробленого українською владою, який би мав юридичну силу та використовувався як стратегічний документ іншими учасниками процесу відбудови. План відновлення, розроблений для минулорічної конференції в Лугано, не став дорожньою картою для учасників процесу відновлення, не набув юридичного статусу і зрідка використовувався.

Представники українського громадянського суспільства заявили, що «План відновлення» не є дорожньою картою для українських суб'єктів відновлення, не набув юридичного статусу і зрідка використовується або згадується суб'єктами відновлення (урядовцями, донорами, місцевою владою, ОГС). Представники українського громадянського суспільства критикують як процес його підготовки, так і його ефективність.

Національна рада з питань відновлення, яка мала стати головною координаційною платформою для учасників процесу відновлення, не виконала цієї функції. Зміст плану

відновлення був критично оцінений як представниками українських НУО (в тому числі екологічних), так і західними аналітичними центрами. Навіть Короткостроковий план відновлення (План швидкого відновлення), опублікований Адміністрацією Президента України влітку 2022 року, не згадувався ні в публічних джерелах, ні респондентами опитування 2023 року. У відповідях майже не було згадок про цей план. Після змін в уряді, ймовірно, цей план також не розглядається як стратегія, що використовується в процесі відновлення. Регіональні плани відновлення наразі існують переважно у формі планів відновлення громад [2].

Отож, планування відновлення на двох основних рівнях влади в Україні – центральному та місцевому – стикається зі значними проблемами. Не існує єдиної, законодавчо закріпленої та зрозумілої системи відновлення для всієї України. Ситуація на рівні громад покращується, але це лише початок тривалого шляху, і його успіх залежить від координації дій основних учасників (переважно центрального уряду та донорів).

Форма допомоги на післявоєнну відбудову залежить від масштабу збитків (повна або часткова, втрата робочих місць, здоров'я, забруднення навколишнього середовища) та сектору відбудови (промисловість, інфраструктура, соціальні об'єкти, житло, екологія, оборона тощо). Стратегії відбудови значною мірою залежать від цілей політики відбудови (наприклад, енергоефективність, охорона навколишнього середовища, виправлення соціальних дисбалансів, спричинених війною, розвиток стратегічних галузей для відновлення довгострокової економічної бази країни тощо).

Варто зазначити, що відновлення в Україні почалося з громади. Проекти переважно зосереджені на реконструкції та відновленні освітніх закладів, а також на відновленні критично важливої інфраструктури громад, доріг і мостів. Така фізична реконструкція в громадах зазвичай фінансується за рахунок місцевих бюджетів і грантів від міжнародних організацій/проектів (рис. 2).

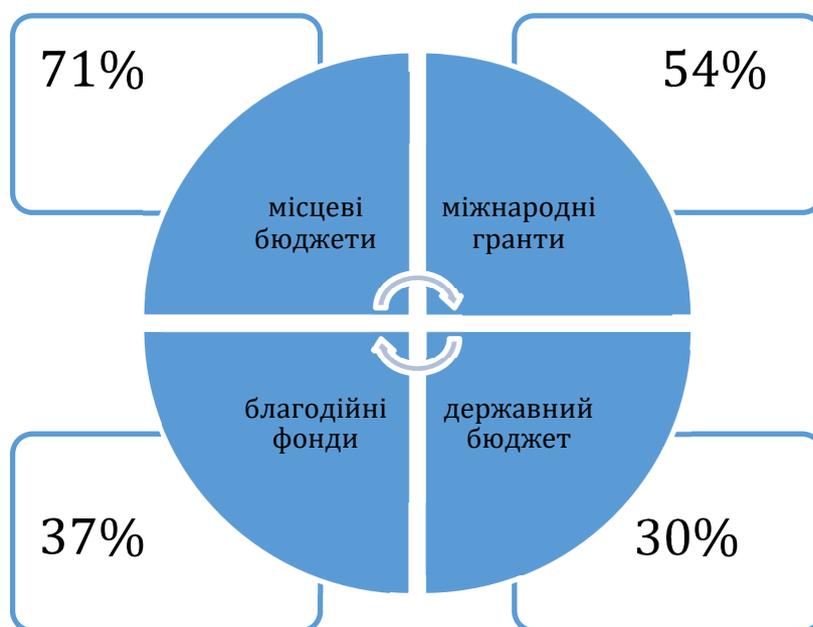

Рис. 2. Джерела фінансування відбудови громад

Джерело: створено авторами на основі джерела [2].

Аналізуючи ці дані, ми бачимо, що основним джерелом фінансування післявоєнної відбудови в громадах зазвичай є місцеві бюджети та гранти від міжнародних організацій. Благодійні фонди та організації, а також гранти з державного бюджету відіграють важливу роль і вважаються важливими джерелами фінансування.

Зрозуміло, що поточні потреби у фінансуванні значно перевищують можливості наявних в Україні фінансових ресурсів. Тому вони потребують ретельного та стратегічного визначення пріоритетів.

16 травня Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) опублікував Регіональні економічні перспективи[4], в яких, окрім перспектив економічного розвитку інших країн, викладено сценарій відновлення для України. Для того, щоб українська економіка відновилася протягом п'яти років, економіка повинна зростати на 14% на рік протягом усього періоду. Це дозволило б збільшити середній ВВП у постійних цінах з приблизно 150 мільярдів доларів США до 225 мільярдів доларів США. Згідно з дослідженням ЄБРР, основною спільною рисою тривалих періодів дуже високих темпів економічного зростання є високе співвідношення інвестицій до ВВП. Дослідження прогнозує наступні темпи економічного зростання для України. Після безпрецедентного падіння ВВП на 29,1% у 2022 році виробництво в реальному вимірі стабілізується на рівні близько 70% від довоєнного.

15 травня 2023 року Європейська комісія опублікувала свої майбутні прогнози для української економіки. За словами Паоло Джентілоні, єврокомісара з економічних питань, зростання ВВП очікується на рівні 0,6% у 2023 році та 4% у 2024 році [15].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) також оцінює кошти, необхідні для відновлення, у 411 мільярдів доларів США [12].

Варто зазначити, що післявоєнне відновлення економіки охоплює трансформацію системи освіти та перепідготовки кадрів, а також трансформацію професійних потреб. Так, з точки зору економічної цінності освіти, набуття нових навичок і знань та підготовка висококваліфікованих фахівців сприяють прискоренню економічного зростання й зниженню рівня бідності.

За кількістю зруйнованих, пошкоджених та втрачених інфраструктурних об'єктів освітня галузь є однією з найбільш постраждалих. Загалом від війни постраждало понад 2 000 навчальних закладів. Крім того, у багатьох областях війна призвела до зупинки навчального процесу в освітніх закладах і змусила державу скоротити видатки з державного бюджету на цей сектор, щоб перенаправити частину "освітніх" коштів на більш нагальні національні потреби (зокрема, на оборону, ліквідацію наслідків стихійних лих і посилення соціального захисту). Задokumentовані прямі збитки від руйнування навчальних закладів сягнули 3,5 мільярдів доларів США. Щонайменше 196 об'єктів освітньої інфраструктури було зруйновано та 1 865 пошкоджено внаслідок конфлікту. За попередніми оцінками, загальний обсяг фінансування, необхідний для відновлення цього сектору, становить 100 млн доларів США, з яких понад 4 млрд доларів США - на відновлення зруйнованих і пошкоджених об'єктів[9].

Відновлення та розвиток України ґрунтується на таких можливостях, як повноправне членство в ЄС та зміцнення відносин з країнами «Великої сімки», які можуть слугувати моделлю для побудови прогресивного процесу відновлення та бути потужним донором для проектів з реконструкції. Стратегічним вектором має стати діджиталізація та «зелений» шлях, спрямований на декарбонізацію економіки та запобігання зміні клімату. Радикальні зміни в структурі економіки планується здійснити за рахунок розробки, виробництва та експорту високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю [6].

Першочерговим пріоритетом сьогодні є зосередження на сталому відновленні енергетичного сектору шляхом відбудови пошкоджених об'єктів відновлюваної

енергетики та надання пріоритету використанню екологічно чистих джерел енергії. По-друге, необхідно вирішити проблему низької енергоефективності в економіці. Значна частка енергії, що використовується в Україні, втрачається через застарілі технології та неефективне використання. Для підвищення енергоефективності необхідно модернізувати енергетичний сектор і заохочувати використання енергоефективних технологій у різних секторах економіки. По-третє, недостатнє інвестування та недосконала законодавча база є серйозними перешкодами для переходу на чисту енергетику. Тому необхідно звернути увагу на розробку стимулюючих інструментів для підвищення інвестиційної привабливості сектору відновлюваної енергетики та прискорення імплементації відповідних нормативно-правових актів у цій сфері.

Для залучення інвесторів у постраждалі від війни та економічно слабкі регіони варто використовувати різні методи, такі як тимчасове звільнення від сплати певних податків, наприклад, податку на майно, щоби заохотити вкладати кошти у виробництво. Не зайве згадати успішний приклад Польщі. Польща розділяє регіони за інвестиційною привабливістю і надає преференції деяким із них. Це означає, що 40–70% інвестицій у підприємства на сході Польщі повертаються у вигляді податкових пільг протягом певного періоду часу. Виробничі потужності, розташовані на заході Польщі, не користуються цими перевагами. Це рішення підвищило довіру інвесторів і пожвавило економічно слабкі регіони [11].

Бажано було б запровадити подібні механізми в Україні після завершення війни, що сприяло б поверненню східних регіонів до економічної активності та забезпечило б значні та швидші надходження до бюджету. Крім того, передумовою успішного ведення бізнесу та залучення інвестицій є створення логістичних центрів для збільшення українського експорту, ремонт торговельних шляхів і збільшення видатків на транспорт. Одним із ключових напрямів фіскальної консолідації має стати зменшення боргового навантаження на бюджет і зниження ризиків державного боргу. Найкращим рішенням є регулювання та обмеження випуску державних облігацій, зокрема і військових, у воєнний час, але після закінчення війни будь-який випуск державних облігацій має бути призупинений на певний період часу, а борги, що виникли в минулому, мають бути погашені. Альтернативою борговому фінансуванню можуть бути гранти, спільні проекти та ініціативи зі збору коштів. Одним із джерел погашення державного боргу має стати компенсація від росії за знищення та нецільове використання активів юридичних і фізичних осіб, які потрапили під санкції та заморожені міжнародними організаціями.

Підсумовуючи, слід зазначити, що Україна має можливість розподіляти та залучати різні фінансові ресурси для післявоєнної відбудови. Особливо важливими є внутрішні фінансові ресурси, такі як державний бюджет, надходження від приватизації державних активів, внутрішні інвестиції приватного сектору та кошти, залучені за допомогою внутрішніх облігацій та інших фінансових інструментів. Зовнішнє фінансування, таке як міжнародні позики та гранти від країн-партнерів, міжнародних фінансових організацій та країн-донорів, також відіграє важливу роль. Фінансування від міжнародних інвесторів, інвестиції приватного сектору та міжнародні облігації теж є важливими джерелами фінансування. Для залучення додаткових коштів Україна може розглянути можливість державно-приватного партнерства та інноваційні фінансові інструменти, такі як «зелені» та соціальні облігації.

Висновки

Відбудова економіки за міжнародної підтримки дозволить модернізувати виробничий потенціал і повністю реструктурувати сектори економіки за рахунок

збільшення виробництва інноваційних продуктів і послуг з високою доданою вартістю та участі українських виробників у світових поставках.

Забезпечення реалізації проектів післявоєнної реконструкції України за належного фінансування і дотримання правил прозорості, підзвітності, ефективності дасть змогу відновити економіку інноваційними способами протягом 10–12 років. Диверсифіковані джерела інвестицій для реконструкції та консультації з досвідченими іноземними партнерами допоможуть йти шляхом структурної трансформації та розвитку людського капіталу.

1. Список використаних джерел

- Гнедіна К., Сорока А. Декарбонізація економіки як чинник забезпечення кліматично нейтрального майбутнього: сучасні виклики і перспективи в Україні та світі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-76> (дата звернення: 05.01.2024).
- Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf (дата звернення: 05.01.2024).
- Економічні перспективи повоєнної відбудови: виклики та можливості для сталого розвитку України / І. Новікова та ін. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2023. Т. 3, № 50. С. 298–307. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.50.2023.4091> (дата звернення: 05.01.2024).
- ЄБРР окреслює успішний план відновлення України. URL: <https://www.ebrd.com/ebrd-rep-successful-ukraine-reconstruction-scenario-ukr>
- Магомедов А. Стратегічні документи і заходи повоєнної відбудови України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 4. С. 61–75. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-4-61-75> (дата звернення: 05.01.2024).
- Магомедов А. Фінансове забезпечення повоєнної відбудови та відновлення економіки: теоретичні засади. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 5. С. 60–77. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-60-76> (дата звернення: 05.01.2024).
- Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7> (дата звернення: 05.01.2024).
- Писаренко Т. В., Куранда Т. К. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2021 р. : аналітична довідка. Київ : УкрІНТЕІ, 2022. 53 с.
- Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>
- Трещов М. Фінансове забезпечення відновлення та реконструкції України у повоєнний період. *Науковий вісник: державне управління*. 2023. № 2 (14). С. 19–40. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-19-40](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-19-40) (дата звернення: 05.01.2024).
- Bui T., Primierova O. Budget system of Ukraine: impact of war and challenges of post-war reconstruction. *Scientific Papers NaUKMA. Economics*. 2023. Vol. 8. No. 1. P. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.17-24> (date of access: 05.01.2024).
- Kyzym M. O., Khaustova V. Y., Trushkina N. V. Financial provision for the development of critical infrastructure in the context of post-war reconstruction of Ukraine's economy.

- Business inform.* 2023. Vol. 8. No. 547. P. 263–274. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-263-274> (date of access: 05.01.2024).
14. Tkachenko O. Impactful front-end architecture in online business development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. No. 6. P. 409–414. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.51> (date of access: 05.01.2024).
 15. Tkachenko O., Kozlovska L. Challenges and opportunities of the transformation of the economy of education in the model of post-war reconstruction of Ukraine. *Strategy of economic development of Ukraine*. 2023. No. 52. P. 145–157. DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2023.52.145.157> (date of access: 05.01.2024).
 16. Remarks by Commissioner Gentiloni at the press conference on the Spring 2023 Economic Forecast. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2762
 17. Vahanova L., Mantur-Chubata O. Innovative activity of business-startups: the current state and prospects for the post-war reconstruction of the Ukrainian economy. *Business navigator*. 2023. No. 2 (72). DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.72-4> (date of access: 05.01.2024).
 18. World Economic Situation and Prospects as of mid-2023. URL: <https://desapublications.un.org/publications/world-economic-situation-and-prospects-mid-2023>